

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/savolainen_2_10.pdf]

SEMINAARIRAPORTIT

MINKÄLAINEN NYKY-FOLKLORISTIIKKA?

After the New Folkloristics. Folklore Fellow's Summer School Lammilla 2. – 8.8.2010

Ulla Savolainen

Lammin biologisella tutkimusasemalla 2.–8.8.2010 järjestetty Folklore Fellows -organisaation järjestyksessä kahdeksas kesäkoulu kokosi viikoksi yhteen 40 folkloristiikan ja lähialojen tutkijaa eri puolilta maailmaa. Varsinaisten ”koululaisten” eli tohtorikoulutettavien lisäksi mukana oli kokeneita tutkijoita, jotka luennoivat ja ohjasivat neljää kesäkoulun ajan samassa kokoonpanossa toiminutta työryhmää. Tämänvuotisten työryhmien otsikot olivat ”Documenting and safeguarding of oral tradition”, ”Textual practices – permanence and performance”, ”Narration and social storytelling” sekä ”Legitimacy, authenticity, and value”.

Vuoden 2010 kesäkoulun teema suuntasi huomion folkloristiikan ajankohtaisiin teorioihin ja menetelmiin jatkaen keskustelua folkloristiikan paikasta humanististen tieteiden kentällä ja suhteessa lähialoihin. Kurssin yhtenä tavoitteena oli pohtia vallitseeko folkloristiikassa parhaillaan jokin paradigma ja mikä on nykytutkimuksen suhde tieteenalan historiaan. Kesäkoulun osanottajajoukko koostui sekä folkloristeista että lähialojen tutkijoista. Esillä olleiden tutkimusaiheiden skaala oli laaja, aina kalevalamittaisesta runoudesta turismiin ja nykykerronnasta dokumentaation kysymyksiin. Professori Seppo Knuuttila (Itä-Suomen yliopisto) alleviivasi avauspuheenvuorossaan kurssin pääotsikon ”After the New Folkloristics?” monimerkityksisyyttä toteamalla, että ”uudessa” folkloristiikassa on kyse jo 1960- ja 1970-luvuilla käynnistyneestä keskustelusta (esim. Bauman & Paredes 1972). Akateemikko Anna-Leena Siikala (Helsingin yliopisto) käsitteli luennessaan kesäkoulun ja *Folklore Fellows* -verkoston historiaa. Nykyisenlaisia kesäkouluja on järjestetty vuodesta 1991 lähtien ja niiden tehtävä on saattaa yhteen folkloristiikan ja lähialojen tutkijoita sekä tutkimusnäkökulmia eri puolilta maailmaa. Siikala korosti muuttuvan maailman reflektoinnin keskeisyyttä kesäkouluissa. Globalisaatio, monikulttuurisuus ja muu-

tokset Euroopan kartalla ovat laajentaneet folkloristien tutkimuskenttää ja luoneet tarpeen sekä monien keskeisten käsitteiden että oppialan uudelleen määrittelyyn. Näihin itseymmärryksen kysymysten pohdintaan kulminoitui myös vuoden 2010 kesäkoulun teema.

KENTÄT ERI AJOISSA JA ERI PUOLILLA MAAILMAA – YMMÄRTÄMISEN TAVOITTE JA VAIKEUS

Vuoden 2010 kesäkoulun plenaariluentojen pohjalta nyky-folkloristiikasta muodostui varsin monipuolinen kuva, eikä keskeisten linjojen hahmottaminen ole yksiselitteistä. Aiheet jakautuivat laajalle niin maantieteellisestä, ajallisesta, aineistollisesta kuin menetelmällisestä perspektiivistä tarkasteluna. Lingvisti Maarten Kossmanin (Leidenin yliopisto) mukaansatempaava luento käsitteli pohjois-afrikkalaisia ihmesatuja (*fairy tale*), joita kerrotaan lapsille iltasatuina. Kossman kiinnitti huomiota satujen niukkaan tyyliin, vähäiseen muunteluun ja monotoniseen esitystapaan. Askeettisuus ei Kossmanin mukaan kuitenkaan merkitse satujen ilmaisullista köyhyyttä, vaan pikemminkin niukka kerrottu muoto mahdollistaa kuulijan luovat tulkinat. Hän vertasikin satuja tyhjiksi kuviksi, jotka kuulija itse värittää. Professori Timo Kaartisen (Helsingin yliopisto) kiehtovan luennon aihe paikantui Tyynelle merelle, pieneen etnolingvistiseen yhteisöön Banda-saarilla. Kaartinen oli tehnyt kenttätöitä saarilla useaan otteeseen 1990-luvunlta lähtien, jona aikana perinteen välittymisprosessi oli merkittävästi muuttunut. Kaartinen kiinnitti huomioita perinteen uusiin välittymis- ja käyttötapoihin korostaen sen muuttuneita merkityksiä yhteisölle.

Kossmanin ja Kaartisen luennot osoittivat selkeästi kuinka tärkeää pitkäjänteinen tutkimus perinteen ymmärtämisessä on. Folkoren merkitykset sijaitsevat myös tekstin ja performanssin ulkopuolella kulttuurisen ymmärryksen mahdollistamassa ja osittain sisäisessä tulkinnan prosessissa. Näiden merkitysten ymmärtäminen ei tapahdu tutkijalta hetkessä yhden version perusteella, vaan edellyttää tekstianalyysin lisäksi syvää tutkittavan yhteisön ja perinnekentän ymmärrystä. Pitkäaikaisen kenttätöiden tärkeys myös esitystilanteiden erityispiirteiden ymmärtämisen kannalta korostui etenkin Kossmanin luennossa. Hänen tutkimiaan satuja esitettiin kodin piirissä ilta-aikaan, mikä teki satujen tallentamisen ja tutkijan roolin ”oikeassa” performanssitilanteessa haastavaksi. Molemmat luennot alleviivasivat eri näkökulmista perinteen sekä sen yksilöllisten että yhteisöllisten merkitysten lähtökohtaista muuntuvuutta. Kaartinen korostikin, että suullisesta kirjalliseen muotoon ”siirtyneen” perinteen merkitykset myös transformoituvat, jolloin ilmiön määrittely tutkijoiden toimesta epäautenttiseksi ei ole relevanttia. Mielestäni luennot muistuttivatkin siitä, kuinka tärkeää on huomioida folklore ja kansanomaisten merkitystenantoja suhteellisuus ja muuntuvuus määriteltäessä folkloristiikan tutkimuskohdetta. Liian jäykät ja mekaaniset määritelmät vievät huomion pois perinteen kontekstuaalisesti muuntuvista merkityksistä – siitä mikä ainakin omasta mielestäni on kiinnostavinta. Tieteenalan kannalta ei ole myöskään samantekevää mitä perinteellä kenenkin näkökulmasta tarkoitetaan.

Myös vanhoja arkistoaineistoja käsitellessä luennoissa nousi esiin pitkäaikaisen tutkimuksen tärkeys sekä toisen kulttuurin ja arkistoaineistojen ymmärtämisen problematiikka. Professori Aili Nenolan (Helsingin yliopisto) Inkerin itkua käsitellessä luennossa erityisen kiinnostavaa oli tutkijanaseman reflektointi ajallisessa perspektiivissä. Nenola totesi, että pitkäaikainen tutkimus mahdollistaa tutkijan ajattelun kehittymisen ja näkökulman syventymisen ”tuttuihin” aineistoihin. Kolikon toinen puoli on se, että tutkimustrendien kehittyminen voi tehdä pitkän aikavälin tutkimuksesta sen ilmestyessä ikään kuin valmiiksi vanhanaikaisen. Ajan kulumisesta huolimatta tutkijuutensa säilyväksi seikaksi Nenola nimesi pyrkimyksen ymmärtää itkukulttuuria ja toisaalta ymmärtämisen vaikeuden pohdiskelun, joka kumpuaa tutkijan ja tutkittavan kulttuurin lähtökohtaisesta erilaisuudesta. Myös professori Laura Stark (Jyväskylän yliopisto) pureutui luennossaan vanhojen arkistoaineistojen, tarkemmin sanottuna metsänpeittokertomusten ymmärtämisen problematiikkaan, joskin hyvin erilaisesta näkökulmasta kuin Nenola. Stark oli tarkastellut metsänpeittokertomuksia suhteessa esimodernin ihmisen maailmankuvaan. Hän argumentoi, että metsänpeittokertomukset eivät ole fiktiivistä fantasiaa, vaan niillä on tärkeä funktio vaikeiden ja traumaattisten kokemusten ymmärtämisessä ja kuvaamisessa.

Sekä Aili Nenolan että Laura Starkin puheenvuoroilla oli tärkeä rooli kesäkoulun melko kenttätyöpainotteisten keynote-luentojen joukossa, sillä ne alleviivasivat myös vanhojen arkistoaineistojen tutkimuksen tärkeyttä menneisyyden ja sitä kautta myös nykyihmisen toiminnan ja ajattelun ymmärtämisessä. Luennot osoittivat myös kesäkoulun teemaan liittyen, että tieteenalan uudet näkökulmat, kuten esimerkiksi ”uusi folkloristiikka” ja sen dialogisuutta ja kontekstuaalisuutta painottavat näkökulmat voivat myös uudella tavalla mahdollistaa vanhojen arkistoaineistojen ymmärtämisen. Pyrkimys ymmärtää fragmentaarisia arkistoaineistoja satunnaisista kontekstitiedoista huolimatta muistuttaa myös folkloristiikalle ja laajemminkin humanistisille tieteille keskeisestä lähdekritiisestä kysymyksestä: minkälaisia tulkintoja arkistoaineiston perusteella on ylipäänsä mahdollista tehdä menneisyyden ihmisten käsityksistä? Samankaltaisia tulkinnan ongelmia liittyy myös kenttätyötutkimuksiin, eikä niiden olemassaoloa tulisi väheksyä välittömästi läsnäolosta huolimatta.

SOVELLUKSIA, KYTKÖKSIÄ SEKÄ MENNYTTÄ NYKYAJASSA

Professori Amy Shumanin (Ohion valtion yliopisto) luennot toimivat esimerkkinä folkloristisen tutkimuksen monista soveltamismahdollisuuksista. Shumanin ensimmäinen puheenvuoro käsitteli poliittisten turvapaikanhakijoiden kertomuksia ja viranomaistoimia, joiden perusteella turvapaikasta päätetään. Shumanin mukaan viranomaiset tekevät tahattomia virhetulkintoja turvapaikan hakijoiden kertomuksista, ja folkloristien tietous voisi auttaa heitä ymmärtämään kertomuksia paremmin ja siten päätyä totuudenmukaisimpiin tulkintoihin turvapaikan tarpeesta. Shumanin toinen, sävyiltään myös henkilökohtainen luento käsitteli populaaria allegorista kertomusta, jossa vanhempi vertaa kokemusta vammaisen lapsen syntymästä loma-

matkaan, jonka määränpää vaihtuu yllättäen kesken lennon Italiasta Hollanniksi. Narratiivin kertoja kuvaa pettymystään ja tottumista ajatukseen lomasta Hollannissa, joka ei ole pelottava tai vastenmielinen – ainoastaan erilainen kuin Italia. Shumanin keskeinen argumentti oli, että matka-allegoria on moraalisesti ongelmallinen ja vammaisen lapsen vanhemman kokemuksen näkökulmasta riittämätön. Kertomus rakentaa problemaattista sankari- tai selviytymistarinaa vanhemmasta, joka tyytyy osaansa ja oppii nauttimaan siitä.

Kesäkoulun teeman näkökulmasta tarkasteltuna Shumanin puheenvuorot maa-laavat nyky-folkloristiikasta yhteiskunnallisesti osallistuvan kuvan. Turvapaikanhakukäytäntöjä koskeva tutkimus oli kirjoitettu akateemisen yleisön lisäksi viranomaiskäyttöä varten ja myös toinen luennoista on käsiteltävissä kannanottona vammaisten asemaan ja heihin liittyvään diskurssiin. Shumanin luennot osoittivat, että folkloristisella tutkimuksella on hyötyä myös yhteiskunnallisissa, ei yksinomaan akateemisissa yhteyksissä. Tutkimuksen suuntaaminen tiedepiirien ulkopuolelle ja pyrkimys yhteiskunnalliseen hyödyllisyyteen onkin tärkeää, mutta mielestäni tarpeen on myös pohtia tieteen soveltamiseen mahdollisesti liittyviä ongelmia. Voiko tieto turvapaikkahakijoiden kerronnantavoista opettaa hakijoita tuottamaan ”oikeanlaisia” kertomuksia tai tekemään kertomuksista kauppatavaraa? Uusien sovellusten yhteydessä on tärkeää myös yleisemmällä tasolla pohtia tieteellisen tutkimuksen luonnetta. Onko tutkimuksen ylipäättään pyrittävä yhteiskunnalliseen hyödyllisyyteen ja sovellettavuuteen? Tieteellinen tutkimus on myös yhä enemmän riippuvainen niin sanotusta ”yliopistojen ulkopuolisesta rahoituksesta”. Tämän vuoksi keskustelu siitä, minkälaiset tahot tutkimusta rahoittavat ja vaikuttaako rahoitus tutkijan valitsemiin näkökulmiin, on tarpeellista.

Kesäkoulun ainoan varsinaisesti muistelu- ja omaelämäkerrallisia aineistoja käsittelevän luennon piti Ulf Palmenfelt, joka tarkasteli gotlantilaisen paikallisyhteisön elämäkerrallista kerrontaa. Kertoessaan elämästään yksilöt rakentavat omaa ja yhteisön historiaa sekä yhdistävät henkilökohtaisia ja niin sanottuja suuria kertomuksia. Palmenfeltin tutkimusaineisto tarjosi herkullisen lähtökohdan yksilöllisen ja kollektiivisen vuorovaikutuksen tarkasteluun. Luennon lisäksi mielestäni myös laajempi omaelämäkerralliseen- ja muistelukerrontaan keskittyvä metodologinen keskustelu olisi sopinut kesäkouluun, varsinkin koska huomattava osa työryhmien esitelmistä käsitteli kerronta-aineistoja. Kaiken kaikkiaan keskustelu folkloristiikan ja poikkitieteellisen muistitieto- tai *oral history*-tutkimuksen suhteesta kesäkoulun kaltaisessa instituutiossa voisi olla hedelmällistä. Muistelukerronnan folkloristinen tutkimus on olennainen osa ainakin suomalaista nyky-folkloristiikkaa ja se on kehittänyt niin suullisiin kuin kirjallisiin aineistoihin perustuvan muistitietotutkimuksen metodologiaa. Muistelukerronnan tutkimuksessa folkloristiikalla on nähdäkseni myös paljon annettavaa.

Hieman yllättäen myös maantieteellis-historialliseen metodiin viittaava näkökulma nousi esiin vuoden 2010 kesäkoulussa. Professori Vladimir Napolskihn (Izhevskin yliopisto) ensimmäinen luento käsitteli udmurttiepiikan konstruointia. Napolskihn oli selvittänyt motiiveja jäljittämällä, että udmurteilla on ollut modernien eeposten lisäksi myös vanhaa kansanepiikkaa. Toinen Napolskihn luento esitteli

Ulla Savolainen: Minkälainen nyky-folkloristiikka?

genetiikan hyödyntämistä maan sukellusmyytin levinneisyyden tutkimuksessa, joka perustuu mahdollisuuteen seurantaan geenien äiti- ja isä-linjoja yhdistettynä tietoon sukupuoleen sidotuista myyttien välittymistilanteista. Huippumodernilta kalskahtavasta sovelluksesta huolimatta tutkimuksen lähtökohtainen kysymyksenasettelu palautui ensimmäisen luennon tapaan perinnemotiivien alkuperän kysymyksiin. Napolskiin luennot nostivat esiin länsimaisesta folkloristiikan valtavirrasta poikkeavan tutkimusintressin. Koin kuitenkin, että tietoni venäläisestä folkloristiikasta ja tutkimuksen kytköksistä esimerkiksi etnis-kansalliseen keskusteluun eivät ole riittäviä ymmärtämään näiden näkökulmien merkitystä kontekstissaan. Samankaltaisuudet maantieteellis-historiallisen menetelmän kanssa houkuttavat (epäilemättä yksinkertaistaviin) nyky-Venäjän ja Krohnin aikaisen Suomeen rinnastuksiin.

KESÄKOULUN OPETUKSIA JA SEN TARJOAMIA VASTAUKSIA

Yksiselitteistä määritelmää ”uuden” jälkeiselle nykyfolkloristiikalle kesäkoulu ei tietenkään anna. Heterogeenisyydestä huolimatta tutkimusaiheiden ja luentojen pohjalla oli yhtenäinen punainen lanka. Nähdäkseni nyky-folkloristiikan keskeinen merkitys on siinä, että se pyrkii tarkastelemaan kulttuurisia itsestäänselvyyksiä ja totunnaisuuksia, mikä mahdollistaa samaan aikaan myös niihin kytkeytyvien ja usein piiloon jäävien merkitysten tarkastelun. Kesäkoululla on myös ensiarvoisen tärkeä rooli folkloristiikan itsemäärittelyssä. Sen mahdollistama monitieteinen ja -aiheinen keskustelu hahmottaa linjoja, jotka piirtävät kuvan mahdollisuuksista – siitä, mitä folkloristiikka voi olla. Kesäkoulun luennot ja työryhmätyöskentely osoittivat myös, että se, mikä kulloinkin määrittellään folkloristiikan vallitsevaksi paradigmaksi, relevantiksi tutkimuskohteiksi tai suhteeksi muihin tutkimussuuntiin, ei ole itsestään selvää eikä yhdentekevää. Tähän neuvotteluun osallistuu *jokainen* folkloristi omalla työllään. Omalla kohdallani kesäkoulu merkitsee keskeisesti oman tutkimukseni ja tieteenalan reflektointia. Anna-Leena Siikala kiteytti puheenvuorossaan osuvasti myös yhden kesäkoulun merkityksistä vertaamalla sitä rippileiriin, jossa ihmiset eristäytyvät hetkeksi muusta maailmasta käsittelemään yhteisiä ongelmia, kiistoja sekä etsimään niihin ratkaisuja. Myös minulle kesäkoulu oli eräänlaista initiaatiota – pääsinhän vihdoin kokemaan legendaarisen kesäkoulun, josta kokeneemmat tutkijat niin usein puhuvat.

KIRJALLISUUS

BAUMAN, RICHARD & PAREDES, AMÉRICO 1972 (eds.): *Toward New Perspectives in Folklore*. Austin, Texas: Texas University Press.

Filosofian maisteri Ulla Savolainen on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.